

Ali məktəbdə təlim metodları

Ali məktəbdə geniş surətdə tətbiq edilməkdə olan bir sıra metodların qısa xarakteristikası:

I.İzahlı-illustrativ metod

Tələbələr mühazirədə yeni informasiyalar alır, dərsliklərdən, dərs vəsaitlərindən, metodik ədəbiyyatdan istifadə etməklə qazandıqları bilikləri zənginləşdirir və möhkəmləndirirlər. Mühazirədə, yeri gəldikdə, ekran vasitələrindən istifadə etməklə biliklər əyaniləşdirilir. «Hazır» şəkildə təqdim olunmuş biliklər, faktlar, mülahizələr, nəticələr tələbələr tərəfindən qavranılır və dərk edilir. Bu halda tələbələrin ancaq reproduktiv (bərpaedici) təfəkkürü inkişaf edir.

Müəllim yeni tədris materiallarının şərhini verir. Tələbənin vəzifəsi isə şifahi şəkildə təqdim olunan məlumatları dinləmək, qeydlər aparmaq və onları anlamaqdır. Tələbə keçmiş biliklərinə istinad etməklə müqayisələr edir, ümumiləşdirmələr aparır, nəticələr çıxarır və onları əsaslandırır.

II.Reproduktiv metod

Tələbələr qazandıqları nəzəri bilikləri verilən nümunə, yaxud qaydalar əsasında tətbiq edirlər. Tələbələrin fəaliyyəti aiqoritmik xarakter daşıyır, başqa sözlə, analogi, oxşar situasiyalarda biliyin tətbiq edilməsi qaydaları göstərilir, təlimat verilir, müvafiq yollar göstərilir.

III.Problemləli şərh metodu

Müəllim müxtəlif mənbələrdən və vasitələrdən istifadə edərək problemi müəyyənləşdirir və tələbələr qarşısında qoyur, tələbələrin qarşısında duran idrak vəzifələrini konkretləşdirir. Sonra isə müxtəlif baxışları, yanaşma tərzlərini, mülahizələri müqayisə edərək sistemləşdirir və qoyulmuş problemin həlli yolunu aşkarlayır.

Qoyulmuş sual onu düşündürür, müstəqil surətdə mülahizə yürütməyə təhrik edir, suala cavab tapmaq səyi oyadır.

IV.Deduktiv metod

Bu halda hazır biliklər dinləyicilərə deduktiv nəticələr çıxarmaq yolu ilə təqdim olunur. Müəllim - izahlı illüstrativ, yaxud problemləli şərh yolu ilə ümumi müddələri,

prinsipləri izah etdikdən sonra onlar müxtəlif obyektlər və hadisələr haqqında konkret mülahizələr söyləməyi, nəticələr çıxarmağı təklif edir.

V. Qismən axtarış və ya evristik metod

Bu halda tələbələrin idraki tapşırıqların həlli üzərində aktiv «axtarışları» təşkil olunur. Problem müəllim tərəfindən, yaxud evristik proqram və ya göstərişlərlə müəyyən edilir. Problemi tələbənin özü də müstəqil olaraq müəyyənləşdirə bilər. Bu zaman problem üzərində təfəkkür işi produktiv xarakter daşıyır. Şübhəsiz, pedaqoq bu işə tələbəni mərhələ-mərhələ istiqamətləndirir və onun icrasına nəzarət edir. Burada eyni zamanda, müvafiq təlim texnologiyalarından istifadə də istisna deyil. Tələbə proqramlardan, tədris vəsaitlərindən və kompüterdən istifadə etməklə müstəqil surətdə işini istiqamətləndirir və özünə nəzarət edə bilər. Evristik müsahibənin bir forması olan bu metod seminar və kollektivlərdə tələbənin idrak maraqlarını inkişaf etdirməyə, onu fəal təfəkkür əməliyyatları aparmağa imkan verir.

VI. Tədqiqatçılıq metodu

Tədris materialının təhlili, problemlərin qoyulması və həlli, şifahi və ya yazılı təlimatların verilməsindən sonra tələbələr müstəqil olaraq müvafiq ədəbiyyatı və mənbələri müəyyənləşdirir, öyrənir, müşahidələr aparır, axtarış xarakteri daşıyan müxtəlif əməliyyatlar icra edirlər.

Tədqiqatçılıq fəaliyyəti tələbədə təşəbbüskarlıq, müstəqillik və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı üçün daha əlverişli şərait yaradır. Təlim metodları tədriclə elmi tədqiqat metodlarına yiyələnməyə imkan verir.

VII. Tələbənin tədris materialı üzərində müstəqil iş metodları

Məlumdur ki, tələbə dərsləyi, yaxud mühazirə mətnini tam mənimsəyəncə qədər oxuyur. Yeni materialı bütün dəqiqliyi ilə dərk etdikdən sonra informasiyanın bu blokunda olan bilikləri tətbiq edərək, müxtəlif tapşırıqları yerinə yetirir. Tapşırıqlar, təlim materialını əhatə edən suallar, yaxud biliklərin tətbiqini tələb edən misallar, məsələlər, praktik işlər formasında ola bilər. Praktik işlərin icrası zamanı biliklərin tətbiqi mərhələlərlə baş verir. Tələbə əvvəlcə tapşırığın icrası zamanı mətnə və ya müəllimə müraciət edir, sonra tədriclə hafizəsinə istinad etməyə başlayır.

Ali məktəbdə təlimin təşkili formaları

Ali məktəbdə tədris prosesi bir qayda olaraq auditoriya və auditoriyadankənar formalarda həyata keçirilir.

Auditoriya və auditoriyadankənar məşğələlər öz növbəsində tələbələrlə *frontal*, *grup*, *yarımgrup* fərdi iş formaları şəklində icra olunur.

Son dövrün pedaqoji ədəbiyyatında təlimin təşkili texnologiyaları iki qrupa bölünür:

1. *Təlimin təşkilinin ənənəvi texnologiyaları.*
2. *Təlimin təşkilinin innovasiya texnologiyaları.*

Ali təhsil müəssisələrində istifadə olunan təlimin əsas ənənəvi təşkili formaları (tədris məşğələlərinin növləri) aşağıdakılardır:

1. Nəzəri məşğələlər
2. Praktiki məşğələlər
3. Nəzarət formaları

Göründüyü kimi, I qrup formaları, əsasən, nəzəri biliklərin verilməsinə, II qrup formaları əsasən müvafiq bacarıq və vərdislərin aşılmasına; III qrup formaları isə nəzarət-yoxlama, bilik və bacarıqları hesaba almanın təmin olunmasına xidmət edir.

Mühazirə

Məntiqinə görə-ardıcıl, qeyri-məntiqi;

Təchizatına görə: texniki cəhətdən təchiz edilmiş;

Dinləyiciləri əhatə etməsinə görə: böyük və kiçik auditoriya üçün;

Emosional təsirinə görə: darıxdırıcı, zövqlü, maraqlı;

Mənimsəmə səviyyəsinə görə: asan yazılan, çətin təsvir edilən.

Mühazirə-müəllimə keçilmiş mövzunun tələbələr tərəfindən mənimsənilməsi səviyyəsini müəyyənləşdirməyə, tələbələrə isə bilik ehtiyatlarını yoxlamağa, bilgilərini nümayiş etdirməyə şərait yaradır.

Seminar məşğələləri

Son dövrlərdə Ali məktəb təcrübəsində seminarın aşağıdakı tiplərindən geniş istifadə olunur:

1. *Seminar-sorğu*;

2. *Seminar-müsahibə;*
3. *Seminar-oxu;*
4. *Proseminar (seminarqabağı seminar);*
5. *Seminar-yoxlama işi;*
6. *Seminar-diskussiya;*
7. *Seminar-disput;*
8. *Seminar-şifahi məruzə;*
9. *Seminar-referat;*
10. *Seminar-nəzəri konfrans;*
11. *İxtisas seminarı;*
12. *Tələbə elmi seminarı;*
13. *Seminar-tədqiqat.*

Pvoseminar (seminarqabağı seminar) - bir qayda olaraq birinci kurslarda gələcək seminar məşğələlərinə hazırlıq məqsədi daşıyır. Bunun məzmununa - tələbələrə müstəqil işin mahiyyəti, ilk mənbələr və ədəbiyyat üzərində iş metodikasını ilə tanış etmək daxildir.

Magistratura pilləsində *ixtisas seminarlarının* təşkilinə daha geniş yer verilir. İxtisas seminarları gənc tədqiqatçıları müəyyən bir elmi problemin həlli ətrafında birləşdirilir. Bu seminar tipinin müvəffəqiyyəti müəllimin müvafiq elm sahəsinə aid elmi-tədqiqat əsərlərinə dərinlən bələdliyindən və təcrübəsindən daha çox asılıdır.

Ali məktəbdə tələbə müstəqil işləri (Sərbəst işlər)

Tələbələrə müstəqil işlərinin təşkili zamanı aşağıdakı prinsiplərə əməl olunmalıdır:

1. *Sistemlilik prinsipi və ardıcılıq prinsipi.*
2. *Sinergetik yanaşma prinsipinə.*

Tələbələrə müstəqil işlərinin səmərəliliyini təmin etmək məqsədilə birinci kursdan başlayaraq son kursadək ali məktəbdə təhsilin bütün mərhələ və pillələrində, müstəqil işlərin ən aktual formalarından ardıcıl və sistemli şəkildə istifadə olunmalıdır. Tələbələrə müstəqil işləri konkret və perspektiv məqsədlərə xidmət etməlidir. Ali məktəbdə müstəqil işlərin həm auditoriya, həm də auditoriyadan kənar formalarından

geniş istifadə olunmalıdır.

Sinergetik yanaşma prinsipinə görə, tələbəyə müstəqil işə müxtəlif elmlərin qarşılıqlı əlaqəsi baxımından yanaşmaq öyrədilməlidir. Yəni ki, fənlərarası inteqrasiya olmalıdır.